

SUMMARY

A. Lavska, Z. Dekunova. The Formation of healthy way skills of young learners.

The article is devoted to the problem of organization and forming skills of healthy life-style for junior pupils.

Key words: healthy life style, pupil, health retentive.

УДК 155.9

В. І. Лобанова

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ

У статті розглянуто проблему особливостей пізнавальної сфери студентів-першокурсників, оцінки розвитку їх пізнавальних властивостей. Подано результати діагностики зорової та слухової пам'яті, уваги, мислення студентів першого курсу і висунута гіпотеза про можливість прогнозування успішності їх навчальної діяльності за показниками особливостей пізнавальної сфери.

Ключові слова: пізнавальна сфера, пізнавальні властивості, успішність навчання, особливості мислення, обсяг уваги, обсяг пам'яті.

Актуальність дослідження. Загальновідомо, що потреби виступають джерелом мотивації людини до різноманітних форм діяльності. Однією з провідних потреб є пізнавальна, яка становить здатність до пізнання навколишнього світу. Навчально-пізнавальна потреба є мотивацією людини до здобуття, засвоєння та використання нових знань. Сьогодні гострою педагогічною проблемою є необхідність в активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів першого року навчання у зв'язку з різким зниженням їх інтересу до навчальної діяльності.

Пізнавальні процеси: сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява та мовлення є найважливішими компонентами будь-якої діяльності. Для того щоб задовольняти свої потреби, спілкуватися, навчатися та працювати, людина повинна сприймати світ, звертати увагу на певні моменти або компоненти діяльності, уявляти те, що їй необхідно зробити, запам'ятати, обдумати, висказати судження. Без участі пізнавальних властивостей діяльність людини неможлива, вони є невід'ємними внутрішніми моментами, що розвиваються у процесі діяльності, причому самі виступають особливими її видами.

Відомо, що пізнавальна діяльність – це процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності, який здійснюється за допомогою

системи інтелектуальних властивостей особистості, якостей розуму, від яких значною мірою залежить ефективність навчання [6; 8], у тому числі навчання у ВНЗ.

Сьогодні одним із пріоритетних напрямів розбудови національної школи є спрямування педагогічного процесу на оптимальний розвиток і реалізацію духовного, інтелектуального, фізичного потенціалу особистості через диференціацію освіти; формування інтелектуальної еліти нації із талановитої молоді.

Актуальним залишається питання щодо ефективності навчання студентів та оцінки рівня розвитку їх психічних функцій. Адже успішність формування вмінь та навичок визначається насамперед дозріванням та ступенем збереженості аналізаторних систем, а також повноцінним психічним розвитком. Стійкі труднощі під час навчання можуть виникати і у студентів з нормальним інтелектом, повноцінним зором та слухом, але з незначними недоліками деяких психічних процесів. Ці специфічні граничні порушення майже не проявляються у повсякденному житті, не призводять до грубих порушень інтелекту, але створюють труднощі під час навчання і є однією з основних причин низької успішності.

У статті 41 Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що навчально-виховний процес повинен забезпечувати можливість здобуття особою знань, умінь і навичок у різних сферах; інтелектуальний, моральний, духовний, естетичний і фізичний розвиток особистості, сприяти формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості. Досягнення такого результату можливе лише за умов індивідуального підходу до особистості студента з урахуванням особливостей його пізнавальної сфери.

Ступінь дослідження проблеми. Проблему успішності навчання вивчали багато науковців з різних аспектів (О. С. Глазачев, К. В. Гавриков, 1992; Г. І. Тимощук, Л. Н. Мальцева, 1995; М. В. Антропова, Г. В. Бородкіна, 1995; Г. М. Чайченко, Л. І. Томіліна, 1995; Р. П. Нарцисов, М. Н. Кузнєцова, 1995; С. С. Костенко, 1998; Т. В. Куценко, 1999; Л. Г. Коробейникова, 2002; М. В. Макаренко, В. С. Лизогуб, 2002; С. Н. Вадзюк, О. М. Ратинська, 2004; О. П. Запорожець, 2005 та ін.), але всі вони стосуються шкільної успішності та проблем ефективності навчання з урахуванням особливостей пізнавальної сфери дітей шкільного віку. Науковці розглядали і проблему активності пізнавальної сфери, яка, на думку деяких дослідників, визначає

успішність навчання (Т. С. Костюк, Л. Н. Проколієнко, 1985; Ю. З. Гільбух, 1993; Л. В. Мар'яненко, 1990 – 2000). Ця проблема також досліджувалася в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Проблема успішності навчання та її зв'язок з пізнавальною активністю була у центрі уваги науковців минулого століття, які визначили психолого-педагогічні засоби підвищення пізнавальної активності (Л. В. Мар'яненко, 1990); встановили, що провідну роль у пізнавальній активності відіграють самостійність мислення і творчий пошук (Л. Н. Проколієнко, 1985); дослідили концепції загальної життєвої активності особистості, яка визначає успішність індивіда у різних сферах діяльності (О. В. Киричук, І. Л. Федоришина, 1994; В. А. Татенко, 1995). На думку сучасних психологів, характер пізнавальної активності індивіда залежить від його самоактивності та розумового досвіду [4, 9]. Крім того, Л. В. Мар'яненко завдяки теоретичному вивченню цієї проблеми зробив висновок про залежність розвитку пізнавальної активності від сформованості навчальної діяльності, інтелектуальних здібностей та пізнавальної мотивації [7].

Повідомлення про дослідження пізнавальної сфери студентів з метою прогнозування ефективності їх навчання у науковій літературі не знайдено, що й обумовило вибір наряду цього дослідження.

Мета статті – провести діагностику пізнавальних властивостей студентів-першокурсників з метою прогнозування успішності їх навчання протягом наступних курсів.

Методи дослідження: психологічне тестування пізнавальних функцій (уваги, пам'яті, мислення) за допомогою бланкових методик: «оперативна пам'ять» «відшукування чисел» у модифікації М. В. Макаренка, «Анаграми» «Аналогії», прогресивні матриці Равена [5]; обробка експериментальних даних за допомогою методів математичної статистики [2].

У дослідженні взяли участь 98 студентів 17–18 років I курсу Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз одержаних результатів дозволив установити, що середній бал успішності у цілому відповідає середньому рівню і становить $69,44 \pm 5,19$ бала.

У процесі дослідження були виявлені вірогідні статеві відмінності успішності навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Показники успішності навчання та розвитку пізнавальних властивостей у студентів 17 – 18 років ($M \pm m$)

Показник	У цілому $n=98$	Хлопці $n=62$	Дівчата $n=36$
Середній бал успішності	69,44±5,19	63,62±2,25*	74,49±0,95*
Обсяг оперативної слухової пам'яті (%)	86,88±18,10	83,27±21,96*	90,59±12,07*
Обсяг зорової пам'яті, бал	8,13±1,24	8,25±1,15	8,11±1,33
Обсяг уваги, бал	3,47±1,66	3,32±1,70	3,61±1,62
Понятійне мислення, бал	3,97±1,19	3,99±1,20	3,86±1,19
Гнучкість мислення, бал	4,24±1,25	4,10±1,22	4,36±1,27
Логічність мислення, бал	3,19±1,39	2,98±1,30*	3,80±1,45*

Примітка: * – $p < 0,05$ – вірогідні відмінності показників дівчат стосовно хлопців.

Так, встановлено, що дівчата навчаються краще і мають вищі показники успішності навчання ($p < 0,05$), ніж хлопці, що, мабуть, можна пояснити статевими відмінностями у виявленні потреб юнаків.

Як зазначають науковці (Г. С. Абрамова, 1997; М. Кле, 1991), у дівчат сильніше виражена потреба у безпеці, тоді, як юнаки більше спрямовані підкорятися правилам організованої малої групи; дівчата більше прислухаються до громадської думки і меншого мірою здатні до ризику, ніж хлопці. Очевидно, прагнення хлопців до самореалізації та досягнення успіху у різних сферах діяльності, які не завжди є позитивними, позначаються на їх навчальній діяльності.

Вищі рівні розвитку більшості пізнавальних властивостей та успішності навчання дівчат можна пояснити фізіологічними механізмами функціональної асиметрії великих півкуль, яка, як відомо (С. Спрінгер, Г. Дейч) є важливою психофізіологічною характеристикою людини. За даними більшості фізіологів та психофізіологів, ця властивість корелює з різними психічними процесами. В осіб жіночої статі ділянка, що з'єднує праву і ліву півкулі, більша, ніж у чоловіків, що сприяє інтенсивнішій міжпівкульній взаємодії. Напевно, саме ця функціональна особливість дає змогу дівчатам успішно використовувати різні способи сприйняття і

мислення, адаптуватися до умов навчального середовища, що забезпечується високою гнучкістю мислення.

У цілому частина показників пізнавальних властивостей студентів знаходиться на середньому і нижче середнього рівнях, що, у свою чергу, може викликати труднощі у засвоєнні навчальних предметів та призводити до значного напруження з боку нервової системи під час навчально-пізнавальної діяльності [3].

Так, більшість мисленнєвих властивостей, які досліджувалися, не досягають середнього рівня: розвиток понятійного мислення має оцінку $3,97 \pm 1,19$ бала, логічність мислення – $3,19 \pm 1,39$ бала, ураховуючи, що показник 4 бали оцінюється як середній рівень. Крім того, функція уваги також не досягає середнього рівня розвитку ($3,47 \pm 1,66$ бала). Такі пізнавальні процеси, як зорова, слухова пам'ять та гнучкість мислення мають середній рівень розвитку у цілому.

Низький рівень пізнавального статусу характеризується низьким рівнем розвитку пізнавальних властивостей у цілому або дуже низьким – одного чи кількох процесів, що спричиняють зниження рівня пізнавального статусу у цілому. Студенти, які відносяться до цієї категорії, потребують детальної діагностики процесу, який впливає на розвиток вищих психічних функцій у цілому і подальшої психофізіологічної корекції.

Середній рівень пізнавального статусу свідчить про відповідність розвитку пізнавальних властивостей юнацькому віковому періоду і може бути прогностичним критерієм достатнього оволодіння знаннями і навичками у процесі навчальної діяльності.

Високий рівень пізнавального статусу студентів-першокурсників указує на їх потенційні можливості до засвоєння знань з різних предметів на високому рівні, що необхідно враховувати під час відбору студентів до наукових гуртків з поглибленим вивченням наукових проблем різних напрямів.

Установлено позитивний вплив на успішність навчання всіх властивостей мислення, які досліджувалися, що підтверджується прямими кореляційними зв'язками між середнім балом успішності та показниками понятійного мислення ($r=0,45$, $p<0,01$), гнучкості мислення ($r=0,57$, $p<0,05$) та його логічності ($r=0,44$, $p<0,01$).

Крім того, виявлено перевагу слухового сприйняття під час розумової діяльності у хлопців, про що свідчить зворотний зв'язок між обсягом слухової оперативної пам'яті і кількістю помилок, допущених у процесі виконання розумового завдання ($r = -0,54, p < 0,01$), та позитивний зв'язок між тим самим видом пам'яті та якістю виконуваної роботи ($r = 0,58, p < 0,01$), що збігається з даними попередніх дослідників [1]. Тоді як у дівчат виявлені кореляційні зв'язки іншого характеру, що дозволяє зробити припущення про належність переважної кількості дівчат до «візуалів», тобто до категорії людей, які сприймають інформацію переважно за рахунок зорового аналізатора. Так, зв'язок між обсягом зорової пам'яті і кількістю помилок у дівчат становить $r = -0,53 (p < 0,01)$ та якістю виконаної роботи, що пропонувалася, $-r = 0,50 (p < 0,01)$.

Найтисніші кореляційні зв'язки встановлені у хлопців між показником обсягу уваги та рівнем розвитку гнучкості мислення ($r = 0,82, p < 0,001$), між показником словесно-логічного (понятійного) мислення та середнім балом успішності ($r = 0,62, p < 0,01$).

Висновки. Таким чином, ефективність навчання має прямий зв'язок з розвитком пізнавальних властивостей, що створює передумови для використання результатів оцінки пізнавальної сфери у прогнозуванні успішності навчання студентів.

Одержані результати дозволяють зробити висновок про недостатній розвиток деяких пізнавальних властивостей у студентів Інституту фізичної культури, що вимагає включення до структури навчального процесу методів стимулювання та підвищення активності пізнавальної діяльності студентів у цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агарков В. И. Закономерности умственной работоспособности студентов в процессе обучения в средних медицинских учебных заведениях / В. И. Агарков, О. В. Швыдкий // Вестник гигиены и эпидемиологии. – 2001. – Т. 5. – № 2. – С. 212 – 215.
2. Антомонов М. Ю. Математическая обработка и анализ медико-биологических данных / М. Ю. Антомонов. – К. : Фірма Малеого Друку, 2006. – 558 с.
3. Артеменков А. А. Изменение вегетативных функций у студентов при адаптации к умственным нагрузкам / А. А. Артеменков // Гигиена детей и подростков. – 2007. – С. 62 – 64.
4. Боришевський М. Й. Саморегуляція оцінної діяльності вчителя як вид психічної активності : навч.-метод. посіб. / М. Й. Боришевський, І. М. Галян. – К. : Дніпро, 2001. – 74 с.
5. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов / А. Карелин. – М. : Эксмо, 2005. – 416 с.

6. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. / С. Д. Максименко. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.

7. Мар'яненко Л. В. Теоретичний аналіз пізнавальної активності школярів / Л. В. Мар'яненко // Наукові записки ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. академіка С. Д. Максименка. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 25. – С. 298 – 319.

8. Скрипченко О. В. Довідник з педагогіки і психології : навч. посіб. [для викладачів, аспірантів та студ. пед. навч. закл.] / О. В. Скрипченко, Т. М. Лисянська, Л. О. Скрипченко. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. – 216 с.

9. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.

РЕЗЮМЕ

В. І. Лобанова. Особенности познавательной сферы студентов-первокурсников педагогического вуза.

В статье рассматривается проблема особенностей познавательной сферы студентов-первокурсников, оценки развития их познавательных свойств. Представлены результаты диагностики зрительной и слуховой памяти, внимания, мышления студентов первого курса и выдвинута гипотеза о возможности прогнозирования успеваемости их учебной деятельности по показателям особенностей познавательной сферы.

Ключевые слова: познавательная сфера, познавательные свойства, успеваемость учебы, особенности мышления, объем внимания, объем памяти.

SUMMARY

V. Lobanova. The cognitive activity of first graduated students in pedagogical institytes.

In the article the problem of features cognitive sphere of students-freshmen, estimation development of them is examined cognitive properties. The results of diagnostics visual and auditory memory, attention, thought of students of the first course are presented and a hypothesis is pulled out about possibility of prognostication progress them educational activity on the indexes of features cognitive sphere.

Keywords: cognitive sphere, cognitive properties, progress of studies, feature of thought, volume of attention, volume of memory.

УДК:614.2-612.663.5

С. В. Лукащук-Федик

Тернопільський національний
економічний університет

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МІЖСТАТЕВИХ ВІДНОСИН У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті на основі наукових праць та літературних джерел дана характеристика впливу пропаганди здорового способу життя та культури поведінки на репродуктивну поведінку молоді. Зроблено висновки щодо викладання дисципліни «Проблеми сексуальної і репродуктивної поведінки молоді» у Тернопільському національному економічному університеті та її впливу на формування культури міжстатевих відносин у студентському середовищі.